

УДК 329.78:378(477.4)“192/193”–057.87

О.Б.Комарницький

Комсомольські осередки і студенти педагогічних навчальних закладів Правобережної України (20–30-ті рр. ХХ ст.)

У статті на основі аналізу архівних джерел центральних та обласних архівів України, матеріалів тогочасної періодики показано роботу комсомольських осередків педагогічних навчальних закладів Правобережної України у 20–30-х рр. ХХ ст., які виконували функції провідника політики партійно-державного керівництва у студентському середовищі. Автор доводить, що вони були одним із визначальних факторів в організації ідеологічної роботи серед студентів – майбутніх учителів, які мали взяти на себе функції пропагандистів більшовицької політики і забезпечити ідеологічне виховання дітей і підлітків у марксистсько-ленінському дусі.

У статті зазначається, що комсомольські осередки, незважаючи на стрімке зростання (з 1924–1925 навчального року) і згодом перевищення за чисельністю комуністів, фактично були підпорядковані партійним осередкам і суттєвого впливу на життя вишів не мали. Частина студентів вступила у комсомол з суто меркантильних міркувань і була далекою від тих ідеалів, що сповідувала КСМУ. Показано соціальний, національний, віковий, статевий склад членів окремих комсомольських осередків, здійснено їх розподіл щодо комсомольського стажу. Доводиться, що комсомольці зобов'язували брати участь у загальних зборах осередків, виконувати відповідні комсомольські доручення.

Автор встановив, що комсомольські осередки активно впливали на хід навчального процесу, переглядали навчальні плани і програми, боролись за успішність, “викривали класово чужі елементи”, багато уваги приділяли військовій справі та спорту, брали шефство над селом, здійснюючи постійні виїзди на збір врожаю, проведення хлібозаготівель, організації суцільної колективізації, ліквідації неписьменності. Студенти-комсомольці

були переобтяжені осередковою комсомольською роботою, що позначалося на їх успішності. Наводяться дані щодо випадків непорозуміння між партійними і комсомольськими осередками.

Ключові слова: студенти, інститут, технікум, комсомол, осередок, комсомольці, бюро, збори, доповідь.

Після приходу до влади більшовики з перших днів почали реалізовувати політику, спрямовану на виховання нової людини – будівника комунізму, наділеного новим менталітетом і здатного завершити початий процес будівництва нового суспільства. Важливі ідеологічні функції щодо “завоювання” і зміцнення впливу на студентську молодь компартія поклала на комсомол. Цю проблему вивчали сучасні українські історики В.І.Прилуцький [1], В.К.Молоткіна [2], Х.А.Кравчук [3], О.В.Ляпіна [4], радянські – М.А.Бистров [5], Г.М.Шевчук [6], які досліджували, насамперед, загальноукраїнський аспект. Водночас, регіональні особливості переважно залишилися поза увагою цих та інших істориків. У нашій публікації покажемо діяльність студентів у комсомольських осередках педагогічних навчальних закладів Правобережної України у 20–30-х рр. ХХ ст.

Вперше ідею про створення комсомольських організацій студентської молоді і “об’єднання їх навколо партії” висловили у 1920 р. У тезах бюро ЦК РКСМ від 25 листопада 1920 р. зазначалося, що реформа вищої школи, а також політична робота серед студентства потребують “негайного об’єднання комуністичного студентства”. У постанові ЦК РКСМ від 25 серпня 1921 р. “Про роботу серед студентства” було поставлено завдання звернути особливу увагу на посилення існуючих і організацію нових комсомольських осередків при робітфаках і вишах [5, с. 121].

Перші комсомольські організації у вишах виникли у 1921 р. У листопаді того року ЦК КСМУ видав циркуляр “Про роботу серед студентів”, в якому було зафіксовано, що організаційною формою роботи серед студентства є комсомольські осередки, які створювалися на робітфаках, у технікумах та інститутах. За цим циркуляром осередки отримали право приймати до спілки нових членів [3, с. 90].

Дані про функціонування у 1921–1922 н.р. комсомольських осередків у педвишах Правобережжя нами не виявлено. Осередок КСМУ Київського ІНО вірогідно виник на початку 1923 р. Перші збори за дорученням Солом’янського райкому комсомолу провів М.О.Островський, згодом радянський письменник, автор роману “Як гартувалася сталь” [7, с. 41]. У квітні 1923 р. осередок об’єднував 30 комсомольців, 9 з яких були робітниками, 10 – селянами, 11 – службовцями [8, арк. 36]. До середини року він зріс до 58 [2, с. 56], а у 1923–1924 н.р. – до 106. У звіті ІНО за 1923–1924 н.р. зазначалося, що з 106 комсомольців, 21 особа була членом або кандидатом в члени КП(б)У [9, арк. 83]. В інших педвишах у зв’язку з малочисельністю комсомольців їхні осередки тоді не діяли. Вони входили до складу осередків різних установ, закладів та організацій. Наприклад, у Волинському ІНО в березні 1923 р. було лише 4

комсомольці, а в другому триместрі 1923–1924 н.р. – 7 [10, арк. 9, 143а]. Тому твердження авторів колективного видання “Житомирський державний університет імені Івана Франка” про те, що осередок ІНО виник у 1923–1924 н.р. є помилковим [11, с. 15]. Комсомольці Кам’янець-Подільського ІНО були членами осередку робітфаку імені III Інтернаціоналу [12, арк. 85; 13, арк. 4 зв.]. Комсомольці Вінницького ІНО підпорядковувалися міському комітету КСМУ [14, арк. 71].

Загалом, на початку 1924 р. у вишах всіх типів навчальних закладів налічувався лише 21 осередок ЛКСМУ з 1413 членами і 256 кандидатами у члени комсомолу [15, с. 99]. Найбільші з них функціонували в індустріально-технічних інститутах. У середньому один осередок об’єднував 132 комсомольці. В ІНО цей показник становив 84 особи, в інститутах народного господарства і сільськогосподарських інститутах – 67, медичних – 58 [16].

Комсомольські осередки фактично були підпорядковані партійним осередкам і суттєвого впливу на життя вишів не мали. В одній із своїх довідок ЦК КП(б)У зазначав: “Комсомол працює слабо у вузах тому, що його затіняли партосередки” [17, с. 178].

Комсомольські осередки чисельно почали зростати з 1924–1925 н.р. У виданні “Вища школа Української РСР за 50 років” зазначалося, що до 1924 р. комсомол не приділяв достатньої уваги студентам, ведучи свою діяльність переважно у робітничо-селянському середовищі. У травні 1924 р. XIII з’їзд РКП(б) поставив перед комсомолом завдання активізувати ідеологічну роботу серед студентства [15, с. 9].

На 1926 р. кількість комсомольців у вишах усіх типів зросла до 8926 осіб і перевищила за чисельністю комуністів [6, с. 288]. Частина з них вступила у комсомол з суто меркантильних міркувань і була далекою від тих ідеалів, що сповідувала КСМУ. У звіті відділу агітаційно-пропагандистської роботи ЦК КП(б)У “Про роботу у ВНЗ” у жовтні 1924 р. зазначалось, що “у ході набору до ВНЗ Харкова, Одеси та Києва вирізнялась значна кількість комсомольців, яка спеціально завдалась метою завдяки вступу до комсомолу досягти вступу до ВНЗ” [3, с. 91]. У 1922–1923 н.р. серед вступників до підвищів комсомольці склали 9,2%, 1923–1924 н.р. – 9,6%, 1924–1925 н.р. – 7,9%, 1925–1926 н.р. – 16,9%, 1926–1927 н.р. – 20,5%, 1927–1928 н.р. – 21,5%, 1928–1929 н.р. – 32%, 1929–1930 н.р. – 32,8% [3, с. 93].

Такі зміни не могли не позначитися і на становищі комсомольських осередків вишів Правобережжя, які чисельно зросли. Зокрема, у Київському ІНО комсомольська організація об’єднувала 160 осіб [4, с. 56].

На початку 1925–1926 н.р. було започатковано осередок ЛКСМУ у Волинському ІНО [18, арк. 5]. Наприкінці того навчального року він налічував 22 комсомольці [18, арк. 48 зв.; 19, арк. 6], у лютому 1927 р. – 34 [20, арк. 23; 21, арк. 36]. У грудні 1927 р. комсомольська організація об’єднувала 40 комсомольців. За соціальним станом 3 особи були робітниками, 27 – селянами, 10 – службовцями; за статтю: 27 чоловіків і 13 жінок. 7-річний комсомольський

стаж мав 1 комсомолец, 4-річний – 8, 3-річний – 18, 2-річний – 12, 1-річний – 1 [22, арк. 1-2].

У Кам'янець-Подільському ІНО комсомольській осередок виник восени 1924 р. У звітах осередку КП(б)У вишив міста йдеться про те, що у березні-липні того року комсомольці згуртувалися в свої осередки лише у сільськогосподарському інституті та робітфаці. Щоправда, вже 5 серпня 1924 р. політкомісар Р.Заклинський на засіданні партосередку зазначав, що в ІНО навчалися 4 ініціативні комсомольці, які “гарно себе заявили”, тому варто було організувати при закладі осередок ЛКСМУ [23, арк. 4, 78, 101 зв.]. 18 жовтня 1924 р. осередок було створено. До його складу ввійшли 8 членів і 4 кандидати в члени комсомоло. Секретарем обрали М.Молодика, а згодом А.Сотника [24, с. 19; 25; 26; 27]. До кінця року осередок зріс до 27 осіб [28, арк. 1]. У травні 1925 р. він об'єднав вже 38 членів і 8 кандидатів в члени ЛКСМУ [29, арк. 9]. У серпні 1926 р. в інституті налічувалося 62 комсомольці [30, арк. 70], у жовтні того року – 93 [31, арк. 22, 81], наприкінці березня 1927 р. – 75 [32, арк. 7 зв.], восени 1927 р. – 97 [32, арк. 53], у лютому 1928 р. – 83 [33, арк. 4], у березні наступного року – 79 [32, арк. 7 зв.], наприкінці листопада 1929 р. – 192 [34, арк. 20]. За соціальним складом у серпні 1926 р. із 62 комсомольців селянами були 47, робітниками – 8, службовцями – 6, батраками – 1. 5-річний комсомольський стаж мали 3 особи, 3-річний – 2, 2-річний – 18, 1-річний – 28. За національною приналежністю комсомольці розподілялися таким чином: українці – 51, поляки – 6, євреї – 3, білоруси – 1, росіяни – 1; за статтю: чоловіки – 43, жінки – 19. Серед членів осередку 25-річні становили 4 особи, 24-річні – 3, 23-річні – 9, 22-річні – 19, 21-річні – 11, 20-річні – 9, 19-річні – 2, 17-річні – 4, 16-річні – 2, 15-річні – 4 [30, арк. 70]. У листопаді 1929 р. робітники становили 31%, бідняки – 42%, службовці – 8%, батраки – 7%, середняки – 6%, кустарі – 2%, інші – 4% [34, арк. 20].

Комсомольські осередки функціонували і в педтехнікумах. Зокрема, у Вінницькому українському педтехнікумі в 1927 р. він об'єднав 84 комсомольці [35, арк. 224-225]. У травні 1928 р. осередок зріс до 104 осіб. За соціальним походженням 90 осіб належали до робітників, 11 – робітників, 3 – службовців. 47 осіб мали 3-річний комсомольський стаж, 26 – 4-річний, 23 – 2-річний, 7 – 1-річний, 1 – 8-річний. За віком 25-річні становили 6 осіб, 24-річні – 12, 23-річні – 13, 22-річні – 20, 21-річні – 27, 20-річні – 16, 19-річні – 6, 18-річні – 4 [36, арк. 41 зв.; 37, арк. 104]. У середині листопада 1928 р. в технікумі було 146 комсомольців [38, арк. 58]. У Проскурівському педтехнікумі осередок об'єднав 88 комсомольців [39, арк. 8 зв.]. У Коростишівському педтехнікумі наприкінці 1925–1926 н.р. осередок ЛКСМУ налічував 66 комсомольців [40, арк. 218 зв.; 41, арк. 28 зв.-29], наприкінці 1927–1928 н.р. – 80 [40, арк. 220]. Осередок ЛКСМУ Новоград-Волинського педтехнікуму на початку 1925–1926 н.р. мав 15 членів і 3 кандидати в члени [42, арк. 87], наприкінці того навчального року – відповідно 26 і 3 [43, арк. 11 зв.], у грудні 1926 р. – 34 і 6 [42, арк. 101 зв.], у 1927 р. – 27 і 4 [42, арк. 76 зв.]. В одному із звітів технікуму у червні

1927 р. зазначалося, що комсомольський осередок у вищій великого впливу не мав [42, арк. 77]. Осередок ЛКСМУ Житомирського єврейського педтехнікуму наприкінці 1925–1926 н.р. об'єднав 35 комсомольців [44, арк. 11 зв.], у березні 1927 р. – 54 [21, арк. 40]. У Житомирському українському педтехнікумі наприкінці 1925–1926 н.р. було 30 членів і 2 кандидати в члени ЛКСМУ [45, арк. 47 зв.; 46, арк. 5 зв.], у першому триместрі 1926–1927 н.р. – 71 комсомолец [19, арк. 47], у квітні 1927 р. – 74 [21, арк. 43 зв.]. У березні того року у Бердичівському педтехнікумі навчалися 65 комсомольців [47, арк. 8].

У 1930-ті рр. кількість комсомольців серед студентів вищів усіх типів зростає з 9,8 тис. до 31 тис. у 1938 р. [2, с. 167]. Це ж стосується і осередків ЛКСМУ педагогічних навчальних закладів Правобережжя. У Житомирському ІСВ в 1930 р. було 2 комсомольських осередки – український та єврейський, які об'єднували 256 осіб. За соціальним походженням 130 осіб належали до робітників, 43 – до селян-колгоспників, 26 – селян-бідняків, 10 – селян-середняків і т.д. [48, арк. 34]. У жовтні наступного року у вищій налічувалося 246 комсомольців [49, арк. 24], у квітні 1936 р. – 245 [50, арк. 15 зв.], у вересні 1938 р. – 593, у червні 1939 р. – 737 [51, арк. 4]. У Вінницькому педінституті в травні 1934 р. налічувалося 140 комсомольців [52, арк. 3], а в 1937 р. – 210 [53, арк. 4].

Серед педтехнікумів потужну комсомольську організацію мав Ржищівський педтехнікум. Наприкінці серпня 1931 р. вона налічувала 259 комсомольців [54, арк. 6]. У Вінницькому українському педтехнікумі осередок ЛКСМУ зріс з 79 осіб у 1934 р. [55, арк. 79] до 115 у 1935 р. [56, арк. 16], у Тульчинському педтехнікумі – відповідно 93 і 114 [56, арк. 66]. В 1930 р. у Вінницькому єврейському педтехнікумі осередок об'єднав 90 членів [57, арк. 166], у Могилів-Подільському – 87 [58, арк. 33]. У Київському російському педтехнікумі в 1932–1933 н.р. до осередку входили 22 комсомольці [59, арк. 83], на початку 1933–1934 н.р. – 44, наприкінці – 73 [60, арк. 23]. У Київському польському педтехнікумі в 1931–1932 н.р. було 60 комсомольців [54, арк. 34]. У Шепетівському педтехнікумі в 1929 р. осередок ЛКСМУ об'єднав 70 осіб [61, арк. 44].

Поточну роботу в комсомольських осередках проводило бюро. В одному із архівних документів зазначається, що 26 травня 1926 р. на загальних зборах осередку ЛКСМУ Кам'янець-Подільського ІНО обрали бюро у складі 7 членів і 2 кандидатів. Щоправда, Верховий зняв свою кандидатуру, оскільки був перевантажений роботою у профкомі. Це ж стосується і Присяжнюка, який закінчував ІНО. Замість них до бюро ввійшли Білянкін і Боллобаш. Натомість, кандидатом у члени бюро став Глинка [30, арк. 78-78 зв.]. Значна увага приділялася роботі активу, який у лютому 1928 р. налічував 35 осіб [33, арк. 4]. У Бердичівському педтехнікумі наприкінці жовтня 1928 р. членами бюро обрали 9 студентів [62, арк. 5]. У квітні 1929 р. секретарем осередку обрали Степанова [62, арк. 27-28]. У Житомирському єврейському педтехнікумі в березні 1927 р. бюро складалося з 5 членів і 2 кандидатів в члени [21, арк. 40]. У квітні 1928 р. бюро Вінницького українського педтехнікуму об'єднувало 11 осіб [63, арк. 38].

На засіданнях бюро розглядалися різноманітні питання. У березні-травні 1925 р. на 8 засіданнях бюро комсомольського осередку Кам'янець-Подільського ІНО розглянули 8 питань [64, арк. 4], у другому кварталі 1926 р. – відповідно 11 і 40 [30, арк. 70-71]. У Волинському ІНО у вересні-грудні 1927 р. відбулось 6 засідань бюро [22, арк. 1-2].

У 30-х рр. поточну роботу проводив комсомольський комітет (наприклад, у Волинському педінституті) [52, арк. 3]. У Кам'янець-Подільському педінституті до його складу входили 11 осіб [65, арк. 101].

Члени осередку ЛКСМУ працювали у комісіях, наприклад, у Кам'янець-Подільському ІНО в дитячій, політосвітній (агітаційно-пропагандистській), навчальній, військово-шефській, обліковій [29, арк. 9; 31, арк. 22; 33, арк. 4]. У Житомирському єврейському педтехнікумі функціонували піонерська і агітаційно-пропагандистська комісії [21, арк. 40]. У Житомирському українському педтехнікумі 6 лютого 1928 р. відбулися вибори керівного складу комсомольського осередку. Агіткомісію очолила Расинська, шефську – Руй, дитячу – Федоренко. Секретарем осередку обрали В.Гребіня. Функції технічного секретаря поклали на Витрука [66, арк. 1]. У Проскурівському українському педтехнікумі до складу агітаційно-пропагандистської комісії осередку входили 9 осіб [39, арк. 10].

У 30-ті рр. відповідальність за організацію роботи на курсах несли комсорги. Наприклад, у квітні 1934 р. в Кам'янець-Подільському педінституті їх було 16 [65, арк. 101].

Комсомольці зобов'язані були брати участь у загальних зборах осередку. Наприклад, в Кам'янець-Подільському ІНО у березні-травні 1925 р. на 8 загальних зборах обговорили 9 питань, у другому кварталі 1926 р. – відповідно 8 і 30. Питання, які розбиралися комсомольцями, були різноманітними. Наприклад, із 30 питань, які були внесені у порядки денні загальних зборів, 5 мали організаційний характер (затвердження планів), 4 – виховний (підсумки роботи у селах; інформація про стан дисципліни), 2 – “масовий характер” (підсумки ІV окружної конференції ЛКСМУ, наради активістів). 5 питань стосувалися життя ІНО (проведення шефської роботи, стан навчальної та фізкультурної роботи, організація НОПгуртків, осередку товариства “Геть неписьменність”), 1 – інтернаціонального виховання (зачитано політичний звіт), 11 – прийому в комсомол, 2 – оголошення таємних (“закритих”) листів [30, арк. 70-71]. У Волинському ІНО у вересні-грудні 1927 р. відбулося 6 загальних зборів [22, арк. 1-2]. Ряд питань на комсомольських зборах обговорили у Житомирському єврейському педтехнікумі [68, арк. 10].

На зборах заслуховувалися звіти комсоргів, а також окремих комсомольців про виконану роботу [69, арк. 40, 43 зв.; 70, арк. 10; 71, арк. 1-1 зв.]. Крім того, на зібраннях розглядалися персональні справи, заслуховували звіти тих, хто не встигав у навчанні, прогульників, порушників внутрішнього розпорядку в гуртожитках тощо [72, с. 287].

Бюро комсомольських осередків намагалося залучати до участі у зборах

безпартійне студентство. Зокрема, у Кам'янець-Подільському ІНО в 1924–1925 н.р. на комсомольських зборах були присутніми від 52 до 97 безпартійних студентів [28, арк. 2 зв.; 73, арк. 3 зв., 9; 74].

Комсомольці педвишів співпрацювали зі своїми колегами з інших осередків. Так, кореспондент Бабій повідомляв, що 18 лютого 1925 р. відбулося перше спільне засідання комсомольських осередків студентів Кам'янець-Подільського ІНО і залізничників. У ході роботи присутні заслухали доповідь про роботу спілчан у місті. Особлива увага зверталася на їхню громадську діяльність, недоліки у роботі. Дописувач, позитивно оцінюючи ідею спільних засідань, у підсумку наголосив, що це “дасть багато більше [користі], бо як то кажуть, одна голова гарно, а дві ще краще” [75].

Кожний член організації виконував комсомольські доручення. Так, у 1927 р. 13 комсомольців Волинського ІНО працювали безпосередньо в осередку ЛКСМУ, 6 – у профкомі, 7 – у дитячій комісії. 13 осіб відповідали за зв'язки з іншими організаціями. Комсомольці трудилися і в осередках добровільних громадських товариств: МОДРі – 25, ТСО “Авіахім” – 14, “Геть неписьменність” – 22. Загалом, по одному навантаженню мали 25 осіб, по два – 9, по три – 3 [22, арк. 1-2]. У Кам'янець-Подільському ІНО в березні-травні 1925 р. на їх виконання виділялося 18 год. на тиждень: у виконавчому бюро пролетарського студентства члени ЛКСМУ мали відпрацювати 2 год., профкомі “Родос” – 1, бюро секції КНС – 4, стипендіальної комісії – 1, редколегії – 2, “Червоному кутку” – 1 год. і т.д. Крім того, вони мали брати участь у роботі не менш як двох громадських організацій [64, арк. 4].

Осередки активно впливали на хід навчального процесу, переглядали навчальні плани і програми, боролись за успішність, “викривали класово чужі елементи, яким вдалося пролізти до інститутів і технікумів”. Також багато уваги приділялося військовій справі та спорту. Обов'язковим для всіх було шефство над селом: постійні виїзди на збір врожаю, хлібозаготівлі, ліквідацію неписьменності [2, с. 167]. Комсомольці допомагали владі в боротьбі за суцільну колективізацію і знищення “куркульства”, в проведенні антирелігійної кампанії, у грабунку голодуючих селян і захисту від них “недоторканої соціалістичної власності” тощо [1, с. 34].

Значну увагу осередки ЛКСМУ приділяли прийому нових членів [28, арк. 2 зв.; 29, арк. 31; 31, арк. 22, 69, 81; 32, арк. 73 зв, 33, арк. 16; 54, арк. 35]. Кращих комсомольців рекомендували до вступу у КП(б)У [29, арк. 31; 32, арк. 53, 73 зв.; 64, арк. 4 зв.; 76, арк. 1]. Для прикладу: у 1925 р. в характеристиці на секретаря осередку Кам'янець-Подільського ІНО А. Сотника зазначалося, що він “вповні завоював авторитетність серед студентства” [77, арк. 56]. Як активний і “витриманий” комсомолец проявив себе Присяжнюк. Він працював завідувачем центрального піонерського табору, був членом бюро [30, арк. 107]. У газеті “Червоний кордон”, а також у стінгазеті ІНО публікувалася інформація про бажання певної особи вступити у партію [31, арк. 50], після чого всі бажуючі могли надсилати відгуки про роботу кандидата. У 1930 р.

кореспондент журналу “Студент революції” Балатюк повідомляв, що у Тульчинському педтехнікумі деякі комсомольці мали по 5-6 років комсомольського стажу та великий досвід громадської роботи. Тому піднімалося питання про висунення комсомольців у члени КП(б)У [78]. Проте подальші події показали, що цю проблему так і не розв’язали. На 1 липня 1935 р. серед студентів був лише 1 комуніст [56, арк. 66].

На чільному місці у роботі осередків було питання дотримання дисципліни комсомольцями. Спостерігалися випадки “зажиму, грубого поводження, невмілого керівництво з боку бюро” [34, арк. 20], “халатного відношення до обов’язків, неуплати членських внесків, самовільних відлучок” [30, арк. 74], “склок”, запізнь на збори тощо [30, арк. 71]. 6 жовтня 1926 р. на загальних комсомольських зборах Кам’янець-Подільського ІНО акцентувалася увага на упадок дисципліни: йшлося про “колотнечу” в осередку на Руських фільварках, ініціаторами якої були комсомольці ІНО, їхнє “неможливе поводження” на загальних міських зборах; ряд комсомольців байдуже поставилися до виконання отриманих завдань [30, арк. 86]. Тоді ж розглянули у справу комсомольці Овчара, який “халатно” ставився до комсомольської, громадсько-політичної роботи. Зазначалося, що він “розкладав” піонерорганізацію своїм поведженням з “піонерками”. Будучи вожатим, Овчар на річці залишив без догляду дітей. Крім того, комсомолец дискредитував себе під час “виходу на село”, “використовував” комсомольську організацію для “своїх цілей”. Все ж Овчар визнав свої помилки, що врятувало його від виключення з комсомолу. Йому винесли догану з попередженням [30, арк. 87-87 зв.]. Найбільш “злосних” комсомольців виключали із спілки. Наприклад, у 1927–1928 н.р. покинули ряди ЛКСМУ 2 студенти ІНО (один з них за “дезертирство”, інший – “за скриття соціального походження”) [32, арк. 53].

Виключали комсомольців із ЛКСМУ і за провини, які дискредитували організацію. Так, навесні 1935 р. студент ІІ курсу історичного відділу Кам’янець-Подільського педінституту Д.Волинець, будучи завідувачем культмасового сектору профкому, під час походів студентів у кіно займався шахрайством, спекуляцією квитками, продаючи їх по завищеним цінам. Комсомолец цього є закладу Т.Дем’яник підробив комсомольський квиток і облікову картку [79, арк. 53]. У травні 1931 р. за крадіжку грошей виключили з комсомолу студента Кам’янець-Подільського педтехнікуму Гладіша [80, арк. 28]. У лютому 1935 р. за крадіжки у гуртожитку виключили комсомольця Проскурівського польського педтехнікуму Малішевського, який вкрав одягло й простирадло і продав їх. Крім того, у протоколі засідання комітету комсомолу закладу від 15 лютого 1931 р. зазначалося, що він проявив “явно шкідницьку ідеологію”: ухилився від виконання завдань комітету, зривав політнавчання, задавав питання контрреволюційного змісту [81, арк. 99 зв.].

Студенти-комсомольці були переобтяжені осередковою комсомольською роботою, відповідно до якої вони були зобов’язані відвідувати загальні збори,

брати участь у роботі “юнацьких” чи “тимчасових ударних” гуртків, політ-освітній, шефській, діаграмній комсомольських комісіях. Часу для роботи у загальностудентських гуртках та товариствах фактично не залишалося, що, врешті, призводило до “ізоляції комсомольського осередку, відмежування комсомольців од усієї маси пролетстудентства в самому процесі позаакадемічної, політично-освітньої роботи” [82, арк. 12; 83].

Мали місце випадки непорозуміння між партійними і комсомольськими осередками. Наприклад, 8 грудня 1928 р. у Кам’янець-Подільському ІНО на спільному засіданні осередків член партосередку Степанов у своєму виступі незаслужено образив студентів вишу, членів окружкому ЛКСМУ, які одночасно були і членами партії, Кантора і Вальчака, звинувативши їх у “дурості, тупості, ідіотизмі, недоумкуватості”. Цим було дискредитовано не лише цих комсомольців, але й всю комсомольську організацію [84, арк. 1]. У тому році газета “Комсомолец Прикордоння” виявила у комсомольському осередку цього вишу значні недоліки. У відповідь окружком ЛКСМУ перевірів наведені у виданні факти, після чого бюро осередку переобрали [85]. З цього ж вишу на початку січня 1929 р. повідомляли про недостатнє вивчення в ІНО постанов VIII з’їзду ВЛКСМ та пленумів ЦК ЛКСМУ, ЦК ВЛКСМ [86].

У низці документів повідомлялося про слабку роботу комсомольських осередків інших педагогічних навчальних закладів. Зокрема, у квітні 1936 р. йшлося про те, що комітет комсомолу Житомирського педінституту жодного разу не звітувався перед комсомольською організацією інституту про свою роботу. Не достатньо працював і секретар комітету комсомолу (“це дід, він мало рухливий, безініціативний”) [50, арк. 15 зв.]. 7 вересня 1938 р. учасники партійних зборів в ухвальній частині констатували такі недоліки у роботі осередку ЛКСМУ: комітет комсомолу “не очолив боротьби з ворогами народу”, недостатньо організував політичне навчання, не зумів організувати вивчення рішень XIV з’їзду КП(б)У, доповідей Й.В.Сталіна і В.М.Мологова на нараді працівників вишів тощо [87, арк. 91]. Крім того, комітет до кінця 30-х рр. не мав власного приміщення, де б можна було проводити відповідну роботу. Становище поліпшилося у 1939 р., коли “виріс комсомольський актив, зміцнилась комсомольська дисципліна, налагодили комсомольське господарство, виросла активність комсомольців” [51, арк. 4]. 25 грудня 1935 р. на комсомольських зборах Вінницького педінституту зазначалося, що організація працювала безпланово, незадовільно була організована гурткова робота [70, арк. 2]. У “хвості виробництва” був осередок ЛКСМУ Тульчинського педтехнікуму [88]. 11 листопада 1935 р. у постанові бюро Вінницького обкому ЛКСМУ йшлося про незадовільну облікову роботу: з 115 комсомольців на облік взяти лише 60. Ігнорувалися постанови ЦК ВЛКСМ про політичне навчання комсомольців, роботу серед жіночої молоді. Комсомольськими гуртками керували “політично малоосвічені” пропагандисти із студентського середовища. Пропагандисти – члени партії Ясінецький, Бойко і Мільштейн, до роботи не приступили [89, арк. 50-51].

З Немирівського педтехнікуму у 1935 р. повідомляли про незадовільну роботу комсомольської організації. Зокрема, не організували облік комсомольців, не перевіряли виконання комсомольських доручень, не достатньо поставили “виховання комсомольців у комуністичному дусі”, роботу серед піонерів і “жовтенят” у зразковій школі. Крім того, комсомольці мало читали газети, у т.ч. і комсомольські [71, арк. 1 зв., 2 зв.]. У Бердичівському педтехнікумі в 1931 р. за бездіяльність комсомольський осередок розпустили [90].

Таким чином, у 20–30-х рр. ХХ ст. комсомольські осередки педагогічних навчальних закладів Правобережної України виконували функції провідника політики партійно-державного керівництва у студентському середовищі. Вони були одним із визначальних факторів в організації ідеологічної роботи серед студентів – майбутніх учителів, які мали взяти на себе функції пропагандистів більшовицької політики і забезпечити ідеологічне виховання дітей і підлітків у марксистсько-ленінському дусі. Комсомольські осередки, незважаючи на стрімке зростання і згодом перевищення за чисельністю комуністів, фактично були підпорядковані партійним осередкам і суттєвого впливу на життя вишів не мали. Комсомольці й комуністи зобов’язані були брати участь у загальних зборах осередків, виконувати відповідно комсомольські та партійні доручення. Комсомольські осередки активно впливали на хід навчального процесу, переглядали навчальні плани і програми, боролись за успішність, “викривали класово чужі елементи”, багато уваги приділяли військовій справі та спорту, брали шефство над селом, здійснюючи постійні виїзди на збір врожаю, проведення хлібозаготівель, організації суцільної колективізації, ліквідації неписьменності. Студенти-комсомольці були переобтяжені осередковою комсомольською роботою, що, звісно позначалося на їх навчальній успішності. Мали місце випадки непорозуміння між партійними і комсомольськими осередками.

Список використаних джерел і літератури

1. Прилуцький, В. І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920–1939 рр.) / В. І. Прилуцький. – К.: Ін-т іст. України НАН України, 2001. – 249 с.
2. Молоткіна, В. Діяльність молодіжних громадських організацій у вищих навчальних закладах Київщини / Валентина Молоткіна, Людмила Хмельницька // Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ “Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди”, 2009. – Вип. 22. – С. 163-169.
3. Кравчук, Х. А. Організації Комуністичної спілки молоді України у ВНЗ УСРР у 1920-і роки / Х. А. Кравчук // Наука. Релігія. Суспільство: наук. журн. – Донецьк: Наука і освіта, 2010. – № 3. – С. 90-95.
4. Ляпіна, О. В. Студенти міста Києва у 1920-ті рр. / О. В. Ляпіна // Соціальна історія: наук. зб. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – Вип. V. – С. 52-59.
5. Бистров, М. А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917–1937 рр.) / М. А. Бистров. – Харків: Вища шк., 1974. – 144 с.

6. Шевчук, Г. М. Культурне будівництво на Україні у 1921–1925 роках / Г. М. Шевчук. – К.: вид-во АН УРСР, 1963. – 436 с.
7. Жмудський, О. З. Київський університет за 125 років / О. З. Жмудський. – К., 1959. – 62 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 166, оп. 2, спр. 1077 .
9. Там само, ф. 166, оп. 4, спр. 634.
10. Там само, оп. 2, спр. 1057.
11. Житомирський державний університет імені Івана Франка: ювілейн. вид. – К.: Логос Україна, 2009. – 200 с.
12. Державний архів Хмельницької області, ф. Р. 5, оп. 1, спр. 563.
13. Там само, спр. 589.
14. Державний архів Вінницької області, ф. Р. 1941, оп. 1, спр. 5.
15. Вища школа Української РСР за 50 років / [кер. авт. кол., відп. ред. В. І. Пічов]. – К.: Київ. держ. ун-т ім. Т.Г.Шевченка, 1967. – 395 с.
16. Марченко, Д. Комсомол і ВУЗи / Д. Марченко // Студент революції. – Хаврків, 1924. – № 7. – С. 7.
17. Липинський, В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки: монограф. / В. В. Липинський. – Донецьк: РВА Донецьк. держ. техн. ун-т, 2000. – 247 с.
18. Державний архів Житомирської області, ф. Р. 266, оп. 1, спр. 135.
19. Там само, спр. 150.
20. Там само, ф. П. 211, оп. 1, спр. 9.
21. Там само, спр. 10.
22. Там само, спр. 16.
23. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 3, оп. 1, спр. 97.
24. Геринович, В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти / В. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець на Поділлі, 1927. – Т. 2. – С. 1-24.
25. Віхи нашої історії // Радянський студент. – Кам'янець-Подільський, 1968. – 29 жовтня. – № 32 (575). – С. 1
26. Горбенко, Ю. Перший осередок / Ю. Горбенко // Там само. – 1968. – 20 червня. – № 23 (566). – С. 2.
27. Тюлягін, С. Так гартувалася молодь / С. Тюлягін // Там само. – 1971. – 25 лютого. – № 4-5 (655-565). – С. 2.
28. Держархів Хмельницької обл., ф. Р. 302, оп. 4, спр. 3.
29. Там само, ф. П. 4, оп. 1, спр. 3.
30. Там само, ф. П. 1605, оп. 1, спр. 5а.
31. Там само, ф. П. 4, оп. 1, спр. 6.
32. Там само, спр. 12.
33. Там само, ф. П. 1605, оп. 1, спр. 5в.
34. Там само, спр. 25.
35. Держархів Вінницької обл., ф. П. 249, оп. 1, спр. 6.
36. Там само, спр. 12.
37. Там само, спр. 36.

38. Там само, спр. 34.
39. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 301, оп. 1, спр. 92.
40. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 266, оп. 1, спр. 38.
41. Там само, спр. 125.
42. Там само, ф. Р. 412, оп. 1, спр. 9.
43. Там само, ф. Р. 266, оп. 1, спр. 141.
44. Там само, спр. 142.
45. Там само, ф. Р. 266, оп. 1, спр. 140.
46. Там само, ф. Р. 344, оп. 1, спр. 132.
47. Там само, ф. П. 96, оп. 1, спр. 340.
48. Там само, ф. П. 211, оп. 1, спр. 35.
49. Там само, спр. 36.
50. Там само, спр. 63.
51. Там само, спр. 76.
52. Держархів Вінницької обл., ф. П. 292, оп. 1, спр. 21.
53. Там само, спр. 42.
54. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1490.
55. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 1179, оп. 1, спр. 13.
56. Там само, ф. П. 457, оп. 1, спр. 438.
57. Там само, ф. П. 29, оп. 1, спр. 620.
58. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1783.
59. Державний архів міста Києва, ф. Р. 359, оп. 1, спр. 67.
60. Там само, спр. 66.
61. Держархів Хмельницької обл. – Ф. П. 458. – Оп. 1. – Спр. 275.
62. Держархів Житомирської обл., ф. П. 96, оп. 1, спр. 507.
63. Держархів Вінницької обл., ф. П. 249, оп. 1, спр. 13.
64. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 4, оп. 1, спр. 1.
65. Там само, ф. Р. 302, оп. 1, спр. 2066.
66. Держархів Житомирської обл., ф. П. 94, оп. 1, спр. 651.
67. Дарманський, М. М. 80 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницького педучилища, педколеджу, гуманітарно-педагогічного інституту / М. М. Дарманський, Ю. В. Телячий, Л. Ф. Шумлянська. – Хмельницький: Поділля, 2001. – 132 с.
68. Держархів Житомирської обл., ф. П. 215, оп. 1, спр. 6.
69. Там само, спр. 10.
70. Держархів Вінницької обл., ф. П. 457, оп. 1, спр. 442.
71. Там само, ф. П. 476, оп. 1, спр. 2.
72. Петровський, Е. П. Одеське студентство 1930-х років як об'єкт освітянських експериментів радянської влади (на прикладі історичного факультету ОДУ) / Е. П. Петровський // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: матеріали III міжнарод. наук. конф. – Одеса: ВМФ, 2011. – С. 283-288.
73. Держархів Хмельницької обл., ф. Р. 302, оп. 4, спр. 4.
74. Дідич. Осередок ЛКСМУ при ІНО / Дідич // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1924. – 4 грудня. – Ч. 62. – С. 1.
75. Юнкор Бабій. В Кам'янці. Перше об'єднане зібрання осередків ЛКСМУ /

Бабій // Там само. – 1925. – 5 березня. – Ч. 88. – С. 2.

76. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 4, оп. 1, спр. 22.

77. Там само, спр. 2.

78. Балатюк. Бюро не дбає про партизацію / Балатюк // Студент революції. – 1930. – № 22. – С. 45.

79. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 1605. – оп. 1. – спр. 6а.

80. Там само, спр. 5д.

81. Там само, ф. Р. 2597, оп. 1, спр. 18.

82. Там само, ф. П. 1602, оп. 1, спр. 259.

83. Не треба ізоляції (До роботи Вузівських комсомольських осередків) // Студент революції. – 1925. – № 4. – С. 42-43.

84. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 1602, оп. 1, спр. 303.

85. “Комсомолец Прикордоння” допоміг // Комсомолец Прикордоння. – Кам’янець-Подільський, 1929. – 28 лютого. – № 7 (48). – С. 2.

86. Перебудування комсомольської роботи проходить досить мляво // Там само. – 1 січня. – № 1 (42). – С. 2.

87. Держархів Житомирської обл., ф. П. 211, оп. 1, спр. 75.

88. Ів. С. Хто ж, нарешті, загляне сюди / Ів. С. // Студент революції. – 1930. – № 18-19. – С. 44-45.

89. Держархів Вінницької обл., ф. П. 136, оп. 6, спр. 608.

90. З купи листів (Мобілізований) // Студент революції. – 1931. – № 15. – С. 33.

Oleksander Komarnitskyi

Komsomol organizations and students of pedagogical educational establishments of Right-Bank Ukraine (20–30-ies. XX century)

On the basis of analysis of archival sources from central and regional archives Ukraine, materials of contemporary periodicals displayed Komsomol organizations work teacher training institutions of Right-bank Ukraine in the 20-30's. XX c., which served as a policy of the party and state leadership among students. The author argues that they were one of the determining factors in the organization of ideological work among students – future teachers, who had to serve as advocates of Bolshevik policy and ensure ideological education of children and adolescents in the Marxist-Leninist spirit. The article states that the Komsomol cell, despite the rapid growth (from 1924–1925 academic year) and subsequently excess largest communists were actually subordinate party organizations and significant impact on university life had. Some students joined the Komsomol purely mercenary considerations and was far from the ideals professed KSMU. Showing social, national, age, sex composition of members of separate Komsomol organizations, carried on their distribution Komsomol service. It will be that the members of the komsomol were obligated to take part in general collections of cells, to execute the proper komsomol commissions. The author informs that the Komsomol cells actively influence the course of the teaching process, accessed curricula and programs, fought for progress, “exposed the class alien elements”, a lot of attention paid to military affairs and sports,

took patronage over the village, making regular trips to collection harvest, carrying grain, organization of complete collectivization, elimination of illiteracy. The students-members of the komsomol were overloaded hearth komsomol work, that affected their educational progress.

Keywords: *students, college, technical school, the Komsomol, cell, members of the komsomol, bureaus, meeting, report.*

А.Б. Комарницький

Комсомольские ячейки студентов педагогических учебных заведений Правобережной Украины (20–30-е гг. XX в.)

В статье на основе анализа архивных источников центральных и областных архивов Украины, материалов тогдашней периодики показана работа комсомольских ячеек педагогических учебных заведений Правобережной Украины в 20–30-х гг. XX в., которые выполняли функции проводника политики партийно-государственного руководства в студенческой среде. Автор доказывает, что они были одним из определяющих факторов в организации идеологической работы среди студентов – будущих учителей, которые должны были взять на себя функции пропагандистов большевистской политики и обеспечить идеологическое воспитание детей и подростков в марксистско-ленинском духе.

В статье отмечается, что комсомольские ячейки, несмотря на стремительный рост (с 1924–1925 учебного года) и впоследствии превышение по численности коммунистов, фактически были подчинены партийным ячейкам и существенного влияния на жизнь вузов не имели. Часть студентов вступила в комсомол с чисто меркантильных соображений и была далека от тех идеалов, которые исповедовала КСМУ. Показано социальной, национальной, возрастной, половой состав членов отдельных комсомольских ячеек, осуществлено их распределение за комсомольским стажем. Доказывается, что комсомольцев обязывали участвовать в общем собрании ячеек, выполнять соответствующие комсомольские поручения.

Автор установил, что комсомольские ячейки активно влияли на ход учебного процесса, просматривали учебные планы и программы, боролись за успешность, “разоблачали классово чуждые элементы”, много внимания уделяли военному делу и спорту, брали шефство над селом, осуществляя постоянные выезды на сбор урожая, проведения хлебозаготовок, организации сплошной коллективизации, ликвидации неграмотности. Студенты-комсомольцы были перегружены ячейковой комсомольской работой, что сказывалось на их успеваемости. Приводятся данные о случаях недоразумения между партийными и комсомольскими ячейками.

Ключевые слова: *студенты, институт, техникум, комсомол, ячейка, комсомольцы, бюро, сборы, доклад.*

Одержано 15 червня 2015 року